

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Anni Kivimäe

**KANADAS KASUTUSEL OLEVA *SEPARATION AGREEMENT*'I
SOBIVUS EESTI PEREKONNAÕIGUSESSE**

Bakalaureusetöö

Õppekava HAJB, peeriala Eesti avalik ja eraõigus

Juhendaja: Kristi Joamets, PhD

Tallinn 2021

Deklareerin, et olen koostanud lõputöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele selle koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 8812 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Anni Kivimäe13. mai, 2021

Üliõpilase kood 113257

Juhendaja: Kristi Joamets

Kaitsekomisjoni esimees:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. SUHTLUSÕIGUS EESTI PEREKONNAÕIGUSES	7
1.1. Suhtlusõiguse piiramise alused	8
1.2. Suhtlusõiguse teostamise probleemid	10
1.3. Suhtlemiskorra sundtäitmise võimalused Eestis	12
1.4 Suhtluskorra täitmiseks kasutatavad meetmed Eestis	13
2. HOOLDUS- JA SUHTLUSÕIGUS KANADA PEREKONNAÕIGUSES	17
2.1. Vanematevaheliste konfliktide lahendamine	19
2.2. Erinevad eestkoste korraldused	20
2.3. Suhtlemiskorra sundtäitmise võimalused Kanadas	24
3. KANADA <i>SEPARATION AGREEMENT</i> I INTEGREERIMINE EESTISSE	28
KOKKUVÕTE	31
SUMMARY	33
KASUTATUD ALLIKAD	35

SISSEJUHATUS

Igal lapsel on õigus suhelda oma vanematega ning vanematel lasub omakorda kohustus tagada lapsel suhtlus oma teise vanemaga, sealhulgas ka vanemaga, kellega koos ei elata.¹ Vanema ja lapse vaheline suhtlus on ülimalt tähtis, säilitamaks omavahelised isiklikud ja emotsionaalsed suhted. Kui sellisel suhtlusel ei lasta teostuda, võib lapse ja vanema suhe praktiliselt kaduda ja hiljem on seda raske ning keeruline taastada. Perekonnaseaduses (PKS) on suhtlusõigust reguleeritud vaid paragrahvis 143 lg 1, mille kohaselt on lapsel ja vanemal vastastikune õigus teineteisega isiklikult suhelda. Sellest tulenevalt ei ole vanemal vaid õigus lapsega suhelda, kuid ka kohustus lapse jaoks olemas olla.

Üldiselt jagavad vanemad lapse suhtes ühist hooldusõigust. Kui vanematel on ühine hooldusõigus, siis on vanematel ka võrdsed õigused ja kohustused. Vanem ei tohi takistada teisel vanemal lapsega suhtlemist. PKS §116 lg 2 kohaselt kuulub vanemale ka suhtlusõigus olenemata sellest, kas vanemale kuulub lapse suhtes hooldusõigus. Suhtlusõiguse esmaseks eesmärgiks on tagada nii lapse kui temast lahus elava vanema isiklikud suhted ning heade suhete jätkumine. Sellest tulenevalt on suhtlusõigus eelkõige tähtis olukorras, kus vanem on lahuselu tõttu sunnitud oma lapsest eraldi elama.

PKS § 143 lg 2 kohaselt peavad vanemad kokkuleppele jõudma suhtluskorras ja silmas pidama eelkõige lapse parimaid huve ning sellest kinnipidamist. Kui vanemad ei suuda kokkuleppele jõuda, määrab vanemate vaidluste puhul kohus lapse ja vanema vahelise suhtluskorra. Kohtud on rõhutanud, et lapse parimates huvides on suhelda oma mõlema vanemaga ning säilitada otsene kontakt ja side. Käesolevas bakalaureusetöös analüüsib töö autor, kas Kanadas Ontario provintsis kasutusel olev lahuseluleping ja selles olevad punktid aitaksid kaasa Eestis kehtivas perekonnaõiguses ning kas lepingus olevad punktid vähendaksid vanemate vajadust pöörduda kohtusse suhtluskorra rikkumiste korral.

Suhtluskorra rikkumine seisneb enamasti selles, et lapsega koos elav vanem ei lase lapsest lahus elaval vanemal lapsega suhelda. Tulenevalt eeltoodust on bakalaureusetöö eesmärk analüüsida, millised õiguslikud võimalused on vanemal, kelle suhtes rikutakse suhtluskorda, samas välja tuua suhtluskorra rikkumisel tekkivad probleemid ja pakkuda välja omapoolne lahendus eelkõige fookusega

¹ Perekonnaseadus § 143 lg 1.

lahuselulepingu võimalikkusele Eesti õiguses. Analüüsitakse, kas lahuseluleping aitaks vähendada kohtute tööd seoses perevaidlustega ja kuidas panna vanemaid täitma kohtu poolt määratud suhtluskorda. Samuti antakse ülevaade nii Eesti kui Kanada õiguspraktikast.

Oma töö eesmärgi saavutamiseks on autor püstitanud järgneva uurimisküsimuse:

Kas ja kuidas sobituks Kanadas kasutusel olev lahuseluleping ehk *separation agreement* Eesti õigussüsteemi ja kas see tooks kasu mõlemale osapoolle st kohtule ja vanematele?

Käesolev töö on jagatud kolmeks peatükiks. Esimene peatükk selgitab lahti suhtlusõiguse ja selle olemuse Eesti perekonnaõiguses. Teises peatükis analüüsitakse hooldus- ja suhtlusõigust Kanada perekonnaõiguses. Samuti selgitatakse, millised on vanemate eestkoste võimalused, kuidas lahendatakse vanemate omavahelisi konflikte ja mis on lahuseluleping (*separation agreement*). Samuti analüüsitakse vanema(te) tegevusest suhtluskorra lahendi takistamisel. Tuginedes esimeses ja teises peatükis analüüsitule järeldatakse, kas Kanadas kasutusel olev lahuselulepingu integreerimine Eesti perekonnaõigusesse oleks põhjendatud või mitte. Lahuselulepingu võimalikkust analüüsitakse muu hulgas Eesti ja Kanada õiguspraktika kaudu. Kolmandas peatükis otsitakse vastust uurimisküsimusele, kas Kanadas kasutusel olev *separation agreement* sobib Eesti õigusesse.

Töös on lühidalt käsitletud peale Eesti ka Kanada praktikast, kus on kasutusel *separation agreement*, kuhu on võimalik lisada politsei klausel, kuna ja kus kasutatakse politsei abi suhtluskorra täitmisel. Kas *separation agreement*'i ja politsei abi võiks rakendada Eesti õigussüsteemis.

Bakalaureusetöö aktuaalsust ja vajalikkust peegeldab asjaolu, et Eesti praktikas on suhtluskorra täitmine siiski problemaatiline. See pikendab omakorda vanema ja lapse lahusoleku aega. Lapse arengule on väga tähtis mõlema lapsevanema olemasolu. Autor võrdleb ja analüüsib oma töös Ontario provintsi ja Eesti suhtlusõiguse regulatsiooni peale vanemate lahkuminekut. Samuti analüüsitakse, kas Eestil oleks Kanadas kasutusel oleval lahuselulepingul õiguses kohta.

Käesolevas bakalaureusetöös on eesmärgi saavutamiseks kasutatud Eestis ja Kanadas kehtivat õigust. Lisaks on kasutatud siseriiklikke kohtupraktika analüüse. Kohtulahendite otsimiseks kasutas autor

märksõnu “suhtluskord”, “suhtlusõigus” ja “lepitusmenetlus”. Samuti on töös kasutatud asjakohast õiguskirjandust ja artikleid.

Antud lõputöö koostamisel kasutatakse kombineeritud meetodit. Töös kasutatakse kvalitatiivset ja võrdlevat meetodit, leides sarnasusi ja erinevusi Kanada (Ontario provintsi) ja Eesti õigussüsteemi vahel. Probleemi analüüsimiseks kasutatakse Eesti õigussüsteemis kehtivaid normatiivmaterjale ja Euroopa Liidu (EL) õiguse allikaid. Võrdluseks ja probleemile lahenduse leidmiseks kasutatakse Ontario provintsi (Kanada) õigusakte ja artikleid. Lisaks kasutatakse välismaised artikleid ning Eestis tunnustatud õigusteadlaste poolt avaldatud Juridica artikleid.

1. SUHTLUSÕIGUS EESTI PEREKONNAÕIGUSES

Perekond on kooslus, mis on alguse saanud vabast tahtest ja hoolivusest teineteise suhtes. Lapsele on väga tähtis, et tema areng toimuks rahulikus ja turvalises keskkonnas. Et see juhtuda saaks, peavad vanemate omavahelised suhted olema hoolivad ja teineteisest lugupidavad. Perekond peab looma lapsele kasvamiseks turvalise keskkonna, õpetama talle eluks vajalikke oskusi ja väärtusi.

Lapse üheks põhiõiguseks on säilitada regulaarsed ja isiklikud suhted ning otsene kontakt oma mõlema vanemaga. Siinjuures pole oluline, kas vanemad elavad koos või mitte ning kui see ei lähe lapse heaolu ega huvidega vastuollu. Samuti rõhutatakse Euroopa perekonnaõiguse komisjoni (CEFL — *Commission on European Family Law*) printsiipides vajadust last ära kuulata ja ennekõike lähtuda lapse parimatest huvidest.² Suhe vanema ja lapse vahel on Eestis kaitstud nii rahvusvaheliste kui ka siseriiklike õigusaktidega. Eesti seadusandluses pole suhtlusõiguse mõiste sisu ja ulatust selgelt määratletud. Siseriiklikult on selleks loodud suhtlusõiguse regulatsioon. Riigikohus on rõhutanud oma otsustes, et suhtlusõiguse peamiseks eesmärgiks on tagada nii lapsevanema kui ka lapse isiklike suhete tekkimine ning jätkumine.³ Tulenevalt seadusest, tuleb esikohale seada lapse parimad huvid⁴ ja last tuleb kohelda kui omaette isiksust. Olenemata sellest, kas vanemad elavad koos või mitte, on lapsel õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanemaga ning oma kõigi lähedaste sugulastega (vanavanemad, tädid/onud), välja arvatud siis, kui see võib olla lapsele kahjulik.⁵ Tuleb silmas pidada, et perekonnaseadus sätestab küll lapse õiguse, kuid mitte kohustuse suhelda oma vanematega, see eest paneb õiguse ja kohustuse vanematele suhelda lapsega isiklikult. Vanem on sealjuures kohustatud hoiduma tegevusest, mis kahjustab lapse suhet teise vanemaga või raskendab lapse kasvatamist.⁶ Lapse kasvatamine ja tema eest hoolitsemine on iga täieõigusliku vanema põhiseadusega kaitstud õigus.⁷ Suhtlusõiguse puhul on mõlemale vanemale tagatud seadustest tulenevalt võrdsed õigused lapsega suhtlemiseks ning vastupidi, lapsel on õigus suhelda ja teada oma

²Commission on European Family Law (2021). Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities. Kättesaadav: <https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf>, 22. aprill 2021.

³RKTKm- 3-2-1-32-11.

⁴Aru, A., Paron, K. (2015) Lapse parimad huvid. *Juridica*, 6, 375.

⁵Perekonnaseadus § 143.

⁶RKTKo -3-2-1-13-07.

⁷Malla, H. (2015). *Vanema ja lapse vahelise suhtluskorra määramine ning täitmise probleemistik*. Magistritöö, Tartu Ülikooli õigusteaduskond, 14.

päritolu ja vanemaid. Igal vanemal on kohustus oma lapsega suhelda ning hoiduda takistamaks teise vanema suhtlust lapsega mis tahes moel.⁸

Lapsevanema ja lapse isikliku suhte tekkimise alustalaks on regulaarne ja toimiv suhtlemine ning vanemate vahelised isiklikud head suhted. “See hõlmab endas ka suhtlemist erinevate suhtlusportaalide vahendusel, Interneti või telefoni teel ja kõigvõimalikel muudel viisidel”.⁹ See annaks lapsele omakorda võimaluse õppida tundma endast lahus elavat vanemat ja säilitada lapse ning vanema terviklik suhe.¹⁰

Eesti õigussüsteemis puudub suhtluskorra täitmiseks spetsiaalne kohtuväliste lahenditega tegelev kohtueelne asutus, seetõttu tuleb tekkinud probleemide selgitamisel arvestada kõigi asjaoludega ja kasutusele võtta sobilikud meetmed selle lahendamiseks. Siiski soositakse vanema ja lapse vahelise suhtluse korraldamisel kohtuvälist lahendit.¹¹ Kui vanemad kõigele vaatamata kokkuleppele ei jõua, on neil võimalik pöörduda suhtluskorra kindlaks määramiseks kohtu poole, kuid nagu eelpool mainitud, on see viimane võimalus kokkuleppe saavutamiseks.

Autori arvates vajaks Eesti välja koolitatud ning kogemustega lepitajaid, kes oleksid spetsialiseerunud just perekonnaõigusega seotud vaidlustele. See aitaks vanematel kiiremini jõuda kohtuvälistele kokkulepetele, nii nagu Kanadas. Vanemad teavad, et õigusabi on kallid ja kohtus soovitud tulemus võib aega võtta aastaid, seetõttu on vanemad eelistanud kolmandate isikute abi, see tähendab lepitajate abi. Kanadas ei saa vanemad enne kohtusse pöörduda kui pole proovinud jõuda lahenduseni koos lepitajatega. Kohtusse pöörduetakse erandjuhtudel, kui ei jõuta kokkuleppele.

1.1. Suhtlusõiguse piiramise alused

Suhtlusõigus on tähtis vanemate lahuselu korral ja olukorras, kus lapsega koos elav vanem ei soovi, et teine vanem osaleks lapse elus või ei lase tal seda teha. Vanemad kipuvad unustama, et peaksid lähtuma ennekõike lapse parimatest huvidest, mitte oma emotsioonidest. Vanematel on raske mõista,

⁸ RKTkm- 3-2-1-32-11.

⁹ Lüderitz, A. (2005) *Perekonnaõigus*. Tallinn: Juura.

¹⁰ RKTkm- 3-2-1-83-11.

¹¹ Malla, *supra nota* 7, 37.

et nende omavahelised keerulised suhted ei ole alati lapse parimates huvides. Vanem, kellega laps koos elab arvab enamasti, et tal on õigus otsustada kas ja millal võib ning kas laps üldse saab suhelda teise vanemaga. Kui vanematel on ühine hooldusõigus, siis on vanematel võrdsed õigused ja kohustused. Vanem ei tohi takistada teisel vanemal lapsega suhtlemist.¹² Kui lapsest lahus elaval vanemal ei lasta piisavalt aega veeta oma lapsega, siis on lahus elaval vanemal õigus pöörduda õiguste kaitseks kohtusse.

Suhtlusõiguse piiramise pädevus lasub ainult kohtul. PKS § 143 lõikest 3 lähtuvalt võib ja saab kohus piirata suhtlusõigust kui varasemalt tehtud lahendite täitmist või lõpetada suhtlusõiguse teostamise või eelnevalt varasemate lahendite täitmise. Samuti võib kohus lapse parimaid huve silmas pidades määrata kohtumisteks kolmanda isiku juuresoleku. Kui kohus on piiranud mingil põhjusel ühe vanema suhtlusõigust, siis tulenevalt seadusest määrab kohus piiratud suhtlusõiguse teostamiseks suhtluskorra. Lapse ja vanemate suhtlemist korraldades määrab kohus suhtlemisõiguse ulatuse, lähtudes ennekõike PKS § 143 lg 1, mis täpsustab lapse ja vanemate omavahelise suhtluse. Riigikohus on oma kaasustes rõhutanud, et kohtutel lasub võimalus ära määratleda lapsega suhtlemise määruuses vanema ja lapse omavahelise suhtlemisviisi, nt aja, koha, kestuse, sageduse ja üleandmise korra.¹³ Suhtlusõiguse esmaseks eesmärgiks on tagada vanemate ja lapse omavaheliste lähedaste suhete tekkimine ja jätkumine eelkõige siis, kui vanemal ei ole lapse suhtes hooldusõigust, aga ka juhul, kui vanematel on küll ühine hooldusõigus, kuid üks vanem ei ela lapsega koos. Tulenevalt vanema ja lapse vastastikusest õigusest suhelda, on vanema õigus nõuda kohtult lapsega suhtluskorra reguleerimist.¹⁴

Enamasti unustavad vanemad teineteisega “võideldes” lapse parimad huvid ja seavad enda huvid lastest ette. Kui lahku on mindud tüli või solvumisega teineteise suhtes, siis tihti kasutatakse “kättemaksuks” last, kes sellist käitumist ei vääri. Laps vajab nii ema kui isa, et tunda end turvaliselt ja armastatult. Samas on väga raske defineerida lapse parimaid huve, seda enam on neid huve keeruline praktikas rakendada. Igal inimesel on erinevad väärtushinnangud ning tõekspidamised; nii ka otsustajatel, kes kohtus ei pruugi kunagi näha last, kelle elu nad otsuseid tehes muudavad.¹⁵ Samas

¹² HMKm 2-10-57815.

¹³ RKTKm 3-2-1-83-11, RKTKm 3-2-1-113-14.

¹⁴ RKTKm 3-2-1-83-11.

¹⁵ Warshak, R.A. (2011). Parenting by the clock: The best-interest-of-the-child standard, judicial discretion, and the american law institute's „approximation rule“. – *Baltimore Law Review*, 41, 83.

on perekonnaõiguses välja toodud võimalus kasutada kolmandaid isikuid nagu nõustajaid, kes peaksid aitama leida vanematele ja lastele parimad kokkulepped.

1.2. Suhtlusõiguse teostamise probleemid

Sageli keskenduvad vanemad kohtuvaidlustes omavaheliste probleemide lahendamisele, kus üldjuhul jäävad lapse huvid tahaplaanile. Eesti kohtud peavad lahendama aastas üle tuhande hooldus- ja suhtlusõiguse vaidluse.¹⁶ Vanematevahelised vaidlused aga mõjutavad laste vaimset tervist ning arengut. On juhtumeid, kus vanematevahelised vaidlused on tekitanud lastele raskeid psüühikahäireid.¹⁷ Kõigi osapoolte heaolu arvesse võttes oleks hea, kui vanemad suudaksid suhtluskorra kokku leppida kohut vältides.

Kui vanemad ei suuda kokkuleppele jõuda, võivad nad vajada professionaalse lepitaja abi.¹⁸ Kanadas pöörduvad üldjuhul vanemad esmalt lepitaja poole, et vältida kohut ja sellega kaasnevaid kulusi. Kui vanemad ei ole läbinud kohtueelset lepitusmenetlust, ei saa nad kohtusse pöörduda. Väljaõppinud spetsialist aitab vanematel leida just nende pere jaoks parima lahenduse.¹⁹ Eestis ei ole seevastu väga palju väljaõppinud lepitajaid. Eestis kasutatakse lepitusmenetlust alles siis, kui üks vanem soovib algetada suhtluskorra kohtulahendit rikkuva vanema suhtes täitemenetlust. Kui vanemad lepitusmenetluses kokkuleppele ei jõua, siis tunnistab kohus lepitusmenetluse ebaõnnestunuks ja sel juhul peab kohus otsustama, mis sunnivahendeid tuleks kasutada vanema puhul, kes rikub suhtluskorda. Eestis võiks olla vanemate omavaheliste kokkulepete vahendamine sama tavaline kui Kanadas, kus pöördatakse kohtusse võimalikult varajases staadiumis (kui lepitajast pole kasu olnud), mitte siis, kui üks vanematest on juba suhtluskorda asunud rikkuma.

¹⁶ Eesti Kohtuekspertiisi Instituut (2018). *Justiitsminister: lapse suhtlusõiguse täitmises esinevad probleemid tuleb kõrvaldada, seades esiplaanile lapse huvid*. Kättesaadav: <https://www.ekei.ee/et/uudised/justiitsminister-lapse-suhtlusõiguse-taitmises-esinevad-probleemid-tuleb-korvaldada-seades>, 24. aprill 2021.

¹⁷ Cummings, E. M., George, M. R., McCoy, K. P., & Davies, P. T. (2012). Interparental conflict in kindergarten and adolescent adjustment: prospective investigation of emotional security as an explanatory mechanism. *Child development*, 83(5), 1703–1715. Kättesaadav: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2012.01807.x>, 24. aprill 2021.

¹⁸ Eesti lepitajate ühing (2021). Kättesaadav: <http://lepitus.ee/uhingu-info/>, 24. aprill 2021.

¹⁹ Notarite Koda (2010). *Mis on lepitamine ja millal seda kasutada*. Kättesaadav: <https://www.rmp.ee/uudised/juhile/mis-on-lepitamine-ja-millal-seda-kasutada-2010-07-02>, 24. aprill 2021.

Praktikas on kohtu poolt suhtluskorra täitmine väga keeruline, kuna tavalised täitemenetluse meetodid ei ole piisavalt efektiivsed selliste kohtulahendite täitmiseks. Ära ei tohi unustada, et peale vanemate, osaleb suhtluskorra määramise protsessis ka laps, kelle parimad huvid ei kattu tavaliselt vanemate huvidega. Tulenevalt täitemenetluse seadustikust (TMS) ei käsitleta last kui iseseisva õiguse kandjat ning sel põhjusel ei ole kohtutäituril võimalik lapse huvisid kindlaks teha ega neid arvesse võtta.

Kohus saab kohtumenetluses anda vaid põhimõttelise hinnangu suhtluskorralduses, kas lapse suhtlemine temast lahus elava vanemaga on lapse parimates huvides, kuid kohus ei saa võtta seisukohta, kas lapse suhtlemine vanemaga on siiki lapse parimates huvides või mitte. TMS on kirjas, et kohtutäituril ei ole võimalik keelduda täitetoimingust ka siis, kui täitmine peaks olema vastuolus lapse parimate huvidega. Küll aga ei ole täituril õigust lapse suhtes jõudu rakendada,²⁰ kuid tal on siiski kohustus kasutada kohtu poolt lubatud abinõusid, tagamaks suhtluskorra täitmise takistuse kõrvaldamine. Üheks neist on sunniraha määramine, kus täitur on määranud iga vahele jäänud kohtumise järel vanemale sunniraha, mis aga on seadnud ohtu vanema ja temaga koos elava lapse majandusliku toimetuleku. Kuid ka sel juhul ei ole see suhtluskorda rikkunud vanemat pannud suhtluskorda täitma. Üheks suurimaks probleemiks on suhtluskorra täitmise ajad, kus lahendeid tuleb enamasti täita väljaspool tööaega, st õhtusel ajal, nädalavahetustel ja riigipühadel. Hetkel ei ole veel Eestis välja töötatud toimivat süsteemi, mis tagaks üle Eesti kohtutäituri teenuse kättesaadavuse väljaspool tavalist tööaega.

Igal vanemal on õigus algatada lepitusmenetlus, kui suhtlemiskorda on rikutud või seda ei järgita. Autori arvates raskendab see õiguskuuleka vanema olukorda, kuna viimasel lasub suurem tõendamiskohustus ja enamasti pöörduv ka see vanem kohtusse suhtlemiskorra ülevaatamiseks või määramiseks. Vanemad peavad aru saama, et kohtulahendid on täitmiseks kohustuslikud kõigile, kelle suhtes on need tehtud. Kahjuks on vanemaid, kes sihilikult jätkavad suhtluskorra rikkumist, leides igaks korraks uue põhjenduse mitte järgida kohtulahendit. Autor arvab, et selline käitumine ei ole järjepidev ja kasulik kummalegi osapoolle, kuna selline käitumine ei ole lapse parimates huvides. Lapsel ei saagi tekkida lahuselava vanemaga lähedast suhet, kui teine vanem ei lase sel juhtuda. Selle tagajärjel võib lahuselav vanem kaotada lõpuks huvi oma lapse suhtes, kuna ei näe sellest olukorrast väljapääsu.

²⁰ Täitemenetluse seadustik- RT I, 01.01.2010, 68.

1.3. Suhtlemiskorra sundtäitmise võimalused Eestis

Vanemad peavad ennekõike silmas pidama lapse parimaid huve, teostama vanemlike õigusi ainult heas usus²¹ ning aitama kaasa suhtlusõiguse teostamisele. Riigikohus on oma otsustes rõhutanud, et suhtlemise eesmärk on küll tagada vanemale võimalus luua ja säilitada isiklikud suhted oma lapsega, kuid lapsega suhtlemisel tuleb arvesse võtta ka vanema kohustust oma lapsega suhelda. Seega vanem, kellel on õigus osaleda oma lapse elus, on ka kohustatud osalema lapse elus ja tema arendamisel.

Lapsega koos elav vanem peab hoiduma tegevustest, mis kahjustaks teisel vanemal lapsega suhtlemist, kuna tähtis on tagada mõlemale vanemale võrdsed õigused.²² Kui lapsega koos elav vanem ei täida kohtu poolt kindlaks määratud suhtluskorda või tekitab olukorra, kus pole võimalik suhtluskorda täide viia, on vanemal võimalus algatada lepitusmenetlus tsiviilkohtumenetluse seadustiku²³ (TsMS) § 563 alusel. Kohus püüab alati vanemaid lepitada kohtuväliselt, kuna peamiseks eesmärgiks on lahendada vanemate omavahelised erimeelsused. Kui vanemad saavad hästi läbi, on tagatud lapse parimad huvid.²⁴ Kui kohtus ega perelepitaja juures ei leita kompromissi, tunnistab kohus TsMS § 563 lg 7 ja lg 8 kohaselt lepitusmenetluse ebaõnnestunuks ning määrab, milliseid sunnivahendeid tuleb rakendada; samuti millises ulatuses tuleb muuta suhtlemist puudutavat määrust või milliseid muudatusi on vaja teha vanema õigustes lapse suhtes.

Riigikohus on jõudnud oma otsustes seisukohale, et sunnivahendite määramine on õigustatud ja vajalik üksnes juhul, kui see vastab lapse parimatele huvidele ning kui vanemat tuleb sundida kohtu määrust täitma.²⁵ Kohtutäitur saab vaid kohtu poolt nimetatud sunnivahendeid kasutada suhtluskorra takistamise kõrvaldamiseks.²⁶ Kohtutäituri tööks peab olema kiire ning efektiivne kohtulahendi täitmine, samas täitetoiminguid viib kohtutäitur läbi ainult koos kohaliku omavalitsuse esindaja osavõtuga.

²¹ RKTKm 3-2-1-32-11.

²² Narits, R. (2004) *Õiguse entsüklopeedia*. Tallinn: Juura.

²³ Tsiviilkohtumenetluse seadustik, RT I, 2005, 26.197.

²⁴ Valma, K., Surva, L., Hääl, H. (2014) Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 1, 86-103.

²⁵ RKTKm 3-2-1-64-10.

²⁶ Töö autor on oma töös välja toonud erinevad sunnivahendid nt sunniraha kohaldamine.

Kohtutäitur on kohustatud järgima jõustunud kohtulahendit ja määratud toiminguid, täituril ei ole õigust ise otsuseid vastu võtta ja läbi viia.²⁷ Samuti on kohtutäituri esmaseks kohustuseks lõpetada lapsega koos elava vanema poolt lapse teise vanemaga suhtlemise takistamine, kuna see on vastuolus lapse parimate huvidega.

Eestis võib kohtutäitur TMS § 179 lg 4 kohaselt kasutada lapsega suhtlemise võimaldamiseks lapse või kohustatud isiku suhtes jõudu üksnes kohtulahendi alusel. Jõu kasutamine on lubatud ainult siis, kui kõikide muude vahendite rakendamine ei ole toonud soovitud tulemust ja mida ei ole võimalik saavutada muul viisil. Jõudu rakendatakse vaid erandkorras, kui on vaja tagada lapse heaolu.²⁸ Kohtutäituril on alati kohustus anda endast kõik olenev, et lapsega suhtlemist reguleeriva kohtulahendi täitmine algaks kiiresti, toimuks efektiivselt ning oleks kooskõlas lapse parimate huvidega.

1.4 Suhtluskorra täitmiseks kasutatavad meetmed Eestis

Järgnevalt seletab töö autor lahti kahe kohtukaasuse põhjal Eestis kasutatavad meetmed olukorras, kus vanem ei pea suhtluskorrast kinni. Lahus elaval vanemal oli enne selle kohtulahendi tegemist lapsega suhtlemine reguleeritud mitme erineva kohtumäärusega. Hoolimata korduvatest selgitustest kohtute poolt ning kasutuks osutunud perelepitusest, jätkas üks vanematest kohtukorralduse pidevat eiramist.

Riigikohus on lahendis 3-2-1-6-12 välja toonud, et kui üks vanem keeldub koostööst, jättes sellega ilma teise vanema isiklikust kontaktist oma lapsega ja seades sellega ohtu lapse heaolu, siis on kohtul pädevus lapsega koos elava vanema isikuhooldust piirata. Määrust rikkunud lapsevanemalt võib ära võtta otsustusõiguse lapse ja temast lahus elava vanema suhtlemist puudutavates küsimustes.²⁹ Sel juhul kaotab lapsega elav vanem õiguse otsustada lapse ja temast lahuselava vanema suhtlemise üle, mis omakorda tehakse ülesandeks neutraalsele kolmandale isikule ehk erieestkostjale. Eriestkostja ülesandeks on end kurssi viia lapse ja vanemate elukorraldustega ning seejärel otsustada paindlikult

²⁷ Alekand, A. (2003). Formaliseerituse printsiibi sisu ja ulatus täitemenetluses. *Juridica*, 5, 330-337.

²⁸ RKTKm 3-2-1-95-14.

²⁹ Perekonnaseadus §134.

lapse heaolu üle. Võttes arvesse kõiki erinevaid asjaolusid, teeb ta otsuse, millal ja kus laps kohtub lahus elava vanemaga. Eriestkostjaks võib nt olla kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja, kellel on piisavalt kogemusi selliste olukordade lahendamiseks. Kohtu ülesanne on lepitusmenetluses ennekõike püüda saavutada vanemate vahel kokkulepe lapsega suhtlemise korra üle. Kohus peab lähtuma lapse parimatest huvidest.

Lepitusmenetlus kuulutatakse ebaõnnestunuks, kui vanemate vahel ei saavutata suhtlemise korraldamiseks kokkulepet, kui keeldutakse perenõustaja poole pöördumisest või kui vanem keeldub sellest võimalusest üldse ning teadlikult kohtusse ei ilmu. Sel juhul teeb kohus määruse, milliseid sunnivahendeid tuleb rakendada, millises ulatuses on vajalik muuta suhtlemist puudutavat määrust või kokkulepet ja milliseid muudatusi on vaja teha vanema õigustes lapse suhtes.³⁰

Töö autor nõustub, et suhtlusõigust ja seda reguleeriva kohtulahendi sundtäitmine võib olla keeruline ja selle tagamine raskesti täidetav. Samas on riigil kohustus teha endast kõik olenev selleks, et suhtlusõiguse teostamine oleks tagatud ja vanemate õigus lapsega suhelda ei jääks vanema jaoks üksnes deklaratiivseks õiguseks.³¹ Autori arvates rikub riik lahuselava vanema õigusi, kui ei suuda tagada vanemale suhtlusõiguse teostamist, see aga omakorda tähendab, et riik jätab täitmata oma kohustuse. Eelnevalt on autor välja toonud, et kohtu poolt määratud suhtlusõiguse tingimuste rikkumise ja suhtlusõiguse mitte tagamise korral on vanemal õigus teavitada kohut kohtulahendi mitte järgimisest ja taotleda vajadusel lepitusmenetluse läbiviimist. Kui lepitusmenetlus peaks ebaõnnestuma, on kohtul õigus määrata sunnivahendeid ja vajadusel neid rakendada. Samas pole praeguseks välja töötatud ühtset moodust, mis tagaks vanemate poolt kohtumääruste täitmise. Samuti tuleks sarnaselt Kanadale, hakata Eestis rohkem tähelepanu pöörama vahendus- või lepitusorganite loomisele, mis omakorda aitaks osapooltel lahendada oma erimeelsused kokkuleppele jõudes kohtu sekkumist vajamata.³² Lepitusmenetlus ei täida alati oma eesmärki, kuid see võib aidata vältida kalleid kohtumenetlusi ja olla vanematele alternatiiviks.³³

³⁰ RKTKm 3-2-1-95-14.

³¹ Listra, L. (2019). *Lapse suhtlusõiguse tagamine mõlema vanemaga Brüssel II määruse menetluse ajal vanemliku vastutuse kontekstist tulenevalt*. Magistritöö, Tallinn, 42.

³² Tarros, K. (2008). Kompromiss Eesti kohtupraktikas: olemus ja probleemistik. *Juridica*, 10, 674-685.

³³ Laidvee, K. (2013). Lepitusmenetlusest. Kuidas toimub lepitamine? *Juridica*, 7, 511-516.

Lepitusmenetlus on vanema ja lapse suhtlemist reguleeriva kohtulahendi täitmise kohta sätestatud tsiviilkohtumenetluse seadustikus erikord, mille kohaselt tuleb lepitusmenetlust alustada enne sundtäitmise alustamist kohtulahendi rikkumise korral. Kui lepitusmenetlus ebaõnnestub, saab kohus määrata, milliseid sunnivahendeid tuleb hakata rakendama suhtlemist reguleeriva kohtumääruse täitmise tagamiseks. Kuid täitemenetlust saab vaid sel juhul kohtumääruse alusel alustada, mille kohus on määranud peale lepitusmenetluse ebaõnnestumist. Üheks selliseks sunnivahendiks võib olla jõu kasutamine vanema ja lapse suhtlemist reguleeriva kohtumääruse täitmise täitemenetluse §563.

Täitemenetluse seadustiku³⁴ järgi võib kohtutäitur läbi viia täitetoiminguid lapsega suhtlemise võimaldamiseks ehk kasutada lapse üleandmiseks või suhtlemise võimaldamiseks kohustatud isiku vastu jõudu § 179 lg 4 alusel. Lapse suhtes ei tohi jõudu kasutada lapsega suhtlemise võimaluseks. Silmas tuleb pidada, et ainult kohtutäitur võib kasutada lapse üleandmiseks või suhtlemise võimaldamiseks kohustatud isiku suhtes jõudu üksnes kohtulahendi alusel.³⁵

Enne võimalike sunnivahendite kohaldamist on seaduses kohtulahendi täitmiseks lepitusmenetluse näol tegemist erikorraga seaduses, andmaks vanematele võimalus leida kohtu abiga lahendus lapsega suhtlemise korra täitmiseks. Lepitusmenetluse peamiseks eesmärgiks on kõrvaldada suhtlemist reguleeriva kohtulahendi käigus ilmnenuid probleeme ja võimaldada võimalikult kiiresti muuta asjaolusid, tegemaks muudatusi lapsega suhtlemise korras. Peamiseks eesmärgiks on siiski tagada lapse ja vanema efektiivne suhtlemine ilma täitemenetluseta.³⁶ Kui kohtulahendi täitmiseks alustatud lepitusmenetluses ilmneb olukord, kus ei asuta määrust tõenäoliselt vabatahtlikult täitma, tuleb kohtul lepitusmenetluse ebaõnnestunuks tunnistamise korral võtta tarvitusele kõik teised vajalikud meetmed, et tagada suhtlust reguleerivast määrusest kinnipidamist (nt täitemenetluses jõu võimalikku kasutamist).

Jõu kasutamise osas tuleb arvestada, et tegemist on seaduses sätestatud äärmusliku meetmega. Kui kõik teised meetmed on ammendunud, võib kohus lubada lahendi täitmiseks jõudu kasutada üksnes

³⁴ Täitemenetluse seadustik. RT I,12.03.2015, 87.

³⁵ Perekonnaseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. Kättesaadav : <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/bc826e7f-ee4b-46ed-88b3-6228f542d8b0?activity=1#UoTyOw6b>, 25. aprill 2021.

³⁶ Malla, *supra nota* 7, 7.

juhul, kui on vaja lahendit kiiresti täita ning jõu kasutamine õigustab vajaduse tagada lapse heaolu, mida muul viisil polnud võimalik saavutada.³⁷ Jõu kasutamise otsust tuleb kaaluda põhjalikult, kas see on asjaolusid arvestades proportsionaalne, mõõdukas ja eesmärgipärane kasutusmeede.³⁸ Ei tohi unustada, et tegemist on kohtu kaalutusotsusega ning jõu kasutamine on üksnes lubatud vaid sel juhul, kui muud meetmed on end ammendanud, ei viiks soovitud tulemuseni või kui jõudu kasutades on võimalik lapsega suhelda last kahjustamata.

Seega jääb vahetu jõu kasutamine lõppastmes kohtutäituri otsustada, kes peab vastavalt asjaoludele ja olukorrale otsustama, kas kasutada lapsega suhtlemise võimaldamiseks jõudu (sh korrakaitseorganite abil) või piisab muudest meetmetest. Meetmeid kaaludes peab kohtutäitur tegema kõik endast oleneva, et lapsega suhtlemist reguleeriva kohtulahendi täitmine algaks kiiresti ja toimuks efektiivselt.³⁹

Kuigi tegemist on kohtu kaalutusotsusega, st kohus võib määrata sunnivahendite kohaldamise, kus süüliselt on rikutud suhtlemise korda, on reeglina kohustus kohaldada sunnivahendeid. Esmalt määratakse sunniraha.

Täitemenetluse seadustiku § 179 lg 2 sätestab, et kui kohustatud isik takistab sundtäitmist, võib tema suhtes kohaldada sunniraha. Sunniraha eesmärk on mõjutada adressaati tegema kohtulahendiga kindlaks määratud asendamatu toimingut, tavaliselt on selleks lapsega suhtlemise korra kindlaksmääramise määruse korrapärane täitmine ning teisel vanemal lapsega suhtlemise takistamise lõpetamine.

Kohus saab kohaldada kohustatud isiku suhtes (ka) aresti kas koheselt (sunniraha määramise asemel) või sunniraha määramise puuduva edulootuse või sunniraha täitmata jätmise puhul (asendusarest). Aresti täitmise eelduseks on kohtupoolne vahistamiskäsk. Vahistamise annab kohus ülesandeks pädevale kohtutäiturile. Aresti kohaldatakse vanema, mitte lapse suhtes, sest vastasel juhul ei oleks lapse ja vanema suhtlemine võimalik.

³⁷ Täitemenetluse seadustik § 179 lg 4.

³⁸ Malla, *supra nota* 7, 33.

³⁹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.10.2014.a. määrus nr 3-2-1-95-14.

2. HOOLDUS- JA SUHTLUSÕIGUS KANADA PEREKONNAÕIGUSES

Lahuselu või lahutuse korral jagunevad hooldusõigusega seotud õigused ja kohustused nii, et üks vanematest hoolitseb ja tagab lapsele peamise elukoha ning teisele vanemale antakse juurdepääs või kohtumis- ja teabeõigused.

Hooldusõigust ja suhtluskorda saab Kanadas lahendada föderaalsete lahusseaduste või provintside/territoriaalsete perekonnaseaduste alusel.⁴⁰ Nende seaduste kohaldamine juurdepääsu ja hooldusõiguse küsimustes ei tähenda, et kõik otsused langetavad kohtunikud. Hooldusõiguse määramisel kasutatakse harva kohtu abi, kuna vanemad suudavad enamasti lahendada lastega seotud küsimused advokaatide, vahendajate või *separation agreement* i kasutades.

Lapse hooldusõiguse ja suhtluskorra määramiseks kasutatakse *Divorce Act* i paragrahvi 16. Paragrahvi 16⁴¹ lõige 5 sätestab, et vanemal, kellel on juurdepääsu õigus lapsele, on õigus pöörduda hooldusõigusega vanema poole ja saada teavet lapse tervise, hariduse ja heaolu kohta. Samuti on välja toodud, et hooldusõiguse juurdepääsu kindlaks tegemisel on arvesse võetud lapse parimaid huve ja tema vajadustega on arvestatud.⁴² Samas peab kohtunik olema väga ettevaatlik mitte eelistades lahuselavat vanemat hooldusõigusega vanemale. Kohtunik peab olema kindel, et mõlemal vanemal on lapsega ajaveetmiseks piisavalt aega, kuna kohtupraktikas on juhtumeid, kus üks vanematest on mõjutanud last teise vanema suhtes.⁴³ Kui eelistatakse ühte vanemat teisele, tekitab see lahkhelisid vanemate vahel.⁴⁴

⁴⁰ Divorce Act, R.S.C. 1985, c.3, (2nd Supp.), as amended. Kättesaadav: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/>, 25. aprill 2021.

⁴¹ *Ibid.*, section 16(3).

⁴² Munro, K. (1992) The Inapplicability of Rights Analysis in Post-Divorce Child Custody Decision-Making. *Alberta Law Review*, 30(3),852-895.

⁴³ Liiv, E. (2006). Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica* 4, 261.

⁴⁴ Hovius, Berend. (1992). *Family Law: Cases, Notes and Materials*. 3. trükk. Carswell, Toronto, 185.

Kui üks vanem peab vajalikuks hooldusõiguse või suhtluskorra muutmist, siis § 17 rõhutab, et vanemad peaksid täitma “*Friendly parent*” reeglit.⁴⁵ Samas § 17 lõigetes 4⁴⁶ ja 5⁴⁷ on välja toodud, et otsuse muutmiseks peavad vanemad suutma tõestada vajadust otsuse muutmiseks (nt vanema või lapse seisundi muutumine) ning seda kontrollib kohtunik.

Divorce Act’i § 16 lõige 9 keelab kohtul arvestada vanema varasemat käitumist hooldusõiguse või juurdepääsukorralduse tegemisel, välja arvatud juhul, kui see käitumine on oluline isiku võimele tegutseda lapse suhtes vanemana. Selle sätte eesmärk oli takistada abielu väärkäitumist tõendavate dokumentide sattumist kohtu hooldusõiguse ja juurdepääsuga seotud asjade arutamisse; selle mõju on nüüd aga vaieldavamaks muutunud, sest paljud lahutused toimuvad süüta. See sätte on välistanud teatud tüüpi perekonna ajalugu käsitleva teabe arvestamise hooldusõiguse ja juurdepääsu kontekstis. Näiteks olid kohtud üldiselt leidnud, et ühe abikaasa vägivald teise vastu ei tähenda ilmingimata midagi sobimatut või negatiivset lapse kasvatamise suhtes; hooldusõiguse määramisel peetakse oluliseks ainult lapse vastu suunatud vägivalda. See anti-intuitiivne arutluskäik kehtis kuni 1989. aasta *Young vs. Young* juhtumini, kus kohtunik leidis, et abielu ajal toimunud väärkohtlemine oli otseselt seotud “isa võimega olla lastele täiskohaga vanemaks”.⁴⁸

Alates 1989. aastast on sagedamini väidetud (ja demonstreeritud), et mis tahes perevägivald või muu väärkohtlemine tunnistaja mõjutab lapse heaolu ja seda tuleks pidada väärkohtleja vanemlike võimete hindamisel asjakohaseks.⁴⁹ Ehkki enamikus USA osariikides on seadusandlus, mis nimetab koduvägivalda konkreetselt lapsega seotud juhtumite kindlaksmääramise tegurina,⁵⁰ siis Kanadas on selles kontekstis vägivallale viidatud ainult Newfoundland’i provintsi perekonnaõiguses.

⁴⁵ Munro, *supra nota* 34, 852-895.

⁴⁶ Children's Law Reform Act, R.S.N. 1990, section 31(3). Kättesaadav: <https://www.ontario.ca/laws/statute/90c12>, 25. aprill 2021.

⁴⁷ All Canadian jurisdictions apply the "best interests" test as the primary factor in custody and access matters, except the Northwest Territories, where the *Domestic Relations Act* requires consideration of the welfare of the child and the conduct and wishes of the parents.

⁴⁸ *Young v. Young* (1989), 19 R.F.L. (3d) 227, at 235 (Ont. S.C.), cited in Nicholas Bala, "Spousal Abuse and Children of Divorce: A Differentiated Approach," (1996).

⁴⁹ (1994), 49 R.F.L. (3d) 117; (1994), 49 R.F.L. (3d) 317.

⁵⁰ Bala, N. (1996). Spousal Abuse and Children of Divorce: A Differentiated Approach. *Canadian Journal of Family Law*, 13, 215-252.

Autori arvates on Kanada perekonnaõigus paremini reguleeritud kui Eestis. Sealses õiguses võetakse arvesse kõiki aspekte ja ei langetata otsuseid kiirelt. Lastega seotud küsimused on üldjuhul väga põhjalikult kaalutletud ning esikohale on seatud laste parimad huvid. Vanemad soovivad vältida kohtuid, kuna see pole kellelegi kasulik, samas vahel on see siiski vältimatu, eriti olukorras, kus vanem võib seada ohtu lapse heaolu. Kanada õigussüsteem laidab maha igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla. Vanem, kes väärkohtleb last või partnerit, ei ole kohtu arvates täisväärtuslik vanem. Autori arvates on selline mõtteviis väga hea, kuna vägivallale ei ole mingit vabandust.

2.1. Vanematevaheliste konfliktide lahendamine

Vanematevahelistel konfliktidel enne ja pärast lahutust ning selle kestel on kahjulik mõju lastele.⁵¹ Siiski valitseb teadurite ja teaduslike uuringuid tegevate arstide seas üksmeel, et laste parimates huvides on nende sideme säilitamine mõlema vanemaga, välja arvatud juhtudel, kui tegemist on tõsiste abielukonfliktide ja vägivallaga.⁵² Kahjuks kaovad paljud isad, kes seisavad silmitsi raske lõpuga suhetes partneriga, oma laste eludest. Sellisel juhul on paljude laste jaoks kahekordseks miinuseks psühholoogiline vanema kaotus ja finantsilisest toetusest ilmajäämine. Lahutavate vanemate peamiseks väljakutseks on luua oma endise partneriga uus kaasvanemlik suhe. Eksperdid nõustavad vanemaid oma negatiivseid tundeid kõrvale jätma ja leidma koostööks sobivaima variandi. Viimastel aastatel nähakse laste ja vanemate jaoks üha rohkem alternatiivide kasulikkuse eeliseid võistleva legaalsüsteemi üle lahutusejärgsete vanemlike õiguste vaidluste lahendamisel. Alternatiivid sisaldavad meditatsiooni ja hinnanguteenust.⁵³ Meditatsiooniteenuste kohta on vanematel võimalik saada esmast (väärtslikku) infot Family Meditation Canada organisatsioonilt.

Kanadas on levinud, et vanemad küsivad tihti oma lahutuse ajastuse kohta nõu tervisekaitse töötajatelt ja mõtisklevad, kas lapsed on mingis vanuses vanemate lahutust põhjustavate tagajärgede vastu

⁵¹ Lee CM, Beauregard CPM, Hunsley J. (1998). Lawyers' opinions regarding child custody, mediation, and assessment services. *Prof Psychol Res Pract.* 29, 115–20.

⁵² Davies PT, Cummings EM. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin.* 116(3), 387–411.

⁵³ Hetherington EM, Stanley-Hagan M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *J Child Psychol Psychiatry.* 40, 129–40.

immuunsed.⁵⁴ Vanemate lahtuse suhtes on tundlikud igas vanuses lapsed; nad reageerivad sellele vastavalt oma arengustaadiumile. Veelgi enam on lapsed tundlikud kõigi vanemate vaheliste konfliktide osas, kaasa arvatud allasurutud vaenulikkus.⁵⁵ Vanemad peavad saavutama tasakaalu ühelt poolt negatiivsete tunnete tunnustamise ja aktsepteerimise, teisalt selgete ja järjepidevate reeglite ning struktuuri tagamise vahel. Lastele on vajalik teadmine, et nemad ei ole vastutavad lahuselu eest ning mõlemad vanemad armastavad neid ja nende vajaduste eest hoolitsetakse.

Kanadas tehtud uuringust selgus kui kahjulik on lastele vanemate omavaheline vaenulikkus. See tekitab lastes tunde, et nemad on vastutavad vanemate tülide pärast. Sellest tulenevalt kaaluvad vanemad oma tehtavad sammud läbi, seades sellega lapse parimad huvid esikohale. Vajadusel saavad vanemad abi küsida oma eriala parimatelt lepitajatelt ning nõustajatelt.

2.2. Erinevad eestkoste korraldused

Lahuselu alustades, peavad vanemad otsustama oma laste elukorralduse ja vanemlike rollide üle. Ühise füüsilise hooldusõiguse korral jagavad mõlemad vanemad otsustusõigust ja laps elab mitte üle 60% ja vähemalt 40% ajast kummagi vanema juures. Ühise legaalse hooldusõiguse korral säilitavad mõlemad vanemad otsustusõiguse, kuid laps võib elada peamiselt ühe vanemaga. Legaalse ainuhooldusõiguse puhul kaotab üks vanem otsustusõiguse, ent on siiski vanemlikult kohustatud last finantsiliselt toetama. Ainuhooldusõigus osutub vajalikuks, kui üks vanem on näidanud võimetust lapse eest hoolitseda või on teise vanema suhtes vägivaldne ja teotav. Ühine füüsiline hooldusõigus võib esineda nii parima kui halvima variandina. Parimal juhul mõlemad vanemad austavad üksteist, suhtlevad selgelt laste vajaduste üle, saavad endale elamist lubada samas koolipiirkonnas ning võimaldavad lapsele kaks paari hädavajalikke (tarbe) asju, et mitte last koormata oma asjade kodust kodusse tassimisega. Ühine füüsiline hooldusõigus võib lapse jaoks, kelle vanemate suhe on konfliktne, olla väga pingeline ja traumeeriv, kuna laps peab käima kahe kodu vahel.

⁵⁴ Lee CM, Picard MC, Blain M. (1994). A methodological and substantive review of intervention outcome studies for families undergoing divorce. *J Fam Psychol.* 8, 3–15.

⁵⁵ *Ibid.*, 46.

Abielulahutuse käigus kogevad täiskasvanud palju erinevaid emotsioone, mille vastu on nende lapsed ülitundlikud. Äärmiselt oluline on, et vanemad väldiksid lapse üle koormamist omaenda kurbuse või ärrituvusega. Peale selle on vanematel lahuselu ning lahkuminekü üleminerkuperioodil vanemlike oskuste mõõnaperiood.⁵⁶ Vanemaid innustatakse rakendama tugisüsteemi ning vajadusel pöörduma oma uute vanemlike rollide osas nõu saamiseks professionaalide poole. Lahkuminekust tulenevate väljakutsetega hästi toimetulev vanem võib leevendada laste koormat ja vastutust ning näidata neile, kuidas efektiivselt stressiga toime tulla. Probleemide lahendamise meetmed aitavad vanematel tõhusamalt lahkuminekuga toime tulla.

Töö autori arvates on väga tähtis toetada vanemaid igakülgset peale lahkuminekut. Kui vanematel on tugev tugisüsteem, siis ei koormata oma tunnetega lapsi. See omakorda aitab lastel ja vanematel uue elukorraldusega toime tulla.

Lapse ja vanema vaheline suhte kvaliteet on tähtsam vanemate juures veedetud aja suhtest. Lapse suhte tähtsust mõlema vanemaga ja mõlema vanema väärtust lapse elu rikastamisel ei saa eristada. Kumbki vanem toob lapse ja vanema omavahelisse suhtesse ainulaadset omapära ning erinevate stiilide, tausta ja hoiakutega vanemate kaasamine rikastab last. Lahutavate vanemate ülesanne on välja töötada uus suhe, mis keskendub jagatud vanemlusele (ühisele hooldusõigusele). Lapsed lõikavad kasu samalaadsest vanemlikust kasvatuses olenemata sellest, kas nende vanemad elavad koos või lahus, neile on tähtis soojustunne ja ühtne struktuur.⁵⁷ Vanematele, kes võtavad omaks jagatud vanemluse rolli, on abiks mitmed strateegiad. Lastele on kasulik regulaarne suhtlus ja last puudutav infovoog vanemate vahel. Vanemad, kelle jaoks omavaheline verbaalselt suhtlemine on keeruline, võivad kasutada suhtlusraamatut või e-maili. Lisaks julgustatakse vanemaid oma vanemaplaani paindlikumalt suhtuma ja olema valmis lapse vanemaks saades seda vastavalt muutma.

Kanadas on tavapärane, et lahkuminevad lapsevanemad sõlmivad lahuselulepingu. Leping hõlmab endas tavaliselt kokkuleppelist hooldusõigust ja juurdepääsu lastele ning ühise vara jagamist. Käesoleva töö autor analüüsib vaid lastega seotud lepingu tingimusi.

⁵⁶ Davies PT, Cummings EM. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*. 116, 387–411.

⁵⁷ Emery RE. (1999). *Marriage, Divorce, and Children's Adjustment*. 2nd edn. Thousand Oaks: Sage Publications.

Vanemate lahuselu korral peavad vanemad kokkuleppe sõlmimisel läbi arutama mitmeid erinevaid õiguslikke küsimusi:

- millised seadused kehtivad olukorra suhtes (provintsipõhised/föderaalsed);
- kuidas tagada “lapse parimad huvid”;
- millised on parimad võimalused kokkuleppe sõlmimiseks;
- millised on vaikumissätted, kui vanemad otsustavad ametlikku kokkulepet mitte sõlmida.

Pärast teabe kogumiste etappi võivad vanemad otsustada kokkuleppe sõlmimise üle kvalifitseeritud spetsialistide, nt juristide ja perenõustajate abiga.⁵⁸ Kui kokkuleppele ei jõuta, saavad vanemad pöörduda kohtusse. Samas pärast vanemate kokkuleppe kehtestamist võib tekkida vajadus kokkulepet jõustada või seda hiljem muuta, see aga võib kogu otsustusprotsessi kaskaadi uuesti käivitada.⁵⁹

Kanada perekonnaõiguse § 54⁶⁰ ütleb, et kaks isikut, kes elasid koos ja on otsustanud lahku minna, võivad sõlmida lepingu, milles lepitakse kokku oma õigused ja kohustused:

- toetuskohustused;
- õigus otsustada laste haridust üle;
- õigus hooldusõigusele ja juurdepääsule lastele.

Samas lahuseluleping selgitab vanemate õigusi ja kohustusi lahuselu korral:⁶¹

- rahaline toetus teineteisele või lastele;
- kes vastutab laste kasvatamise eest;
- kus lapsed elavad, kuidas on külastused planeeritud;
- lapsetoetused, mis summas, kui kaua makstav;
- lastega seotud igapäeva kulud.

⁵⁸ Department of Justice Canada (2014). A study of post-separation/divorce parental relocation. Kättesaadav: <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/divorce/spsdpr-edpads/spsdpr-edpads.pdf>, 24. aprill 2021.

⁵⁹ Department of Justice Canada (2018). Final federal-provincial-territorial report on custody and access and child support. Kättesaadav: <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/famil/flc2002/p5.html>, 24. aprill 2021.

⁶⁰ Family Law act. Kättesaadav: <https://www.ontario.ca/laws/statute/90f03#BK63>, 24. aprill 2021.

⁶¹ Legal Line (2021). *Separation agreements for common-law relationships*. Kättesaadav: <https://www.legalline.ca/legal-answers/separation-agreements-for-common-law-relationships/>, 24. aprill 2021.

Vanemad peavad endale selgeks ja arusaadavaks tegema oma õigused ja kohustused peale lahkuminekut. Teades oma õigusi ja kohustusi, saavad vanemad ennetada omavahelisi konflikte ja arusaamatusi. Lahkumineku korral koostatavas lepingus on kirjas kõik lastega seonduv, see tähendab et kokku on lepitud kõigis punktides, mis käsitlevad lapsi, nt hooldusõigus ja materiaalne toetus. Kõik kokkulepitud punktid peavad vastama “laste parimatele huvidele”. Lepingut saab õiguslikult siduvaks pidada, kui mõlemad vanemad on alla kirjutanud tunnistajate juuresolekul ja tunnistajad on alla kirjutanud. Vanematel on õigus paluda abi kolmandatelt isikutelt, kui neile on midagi arusaamatuks jäänud. Lepingu eesmärk on tagada nii lastele kui vanematele korrapärane elu peale lahkuminekut.⁶²

Lahuselulepingu üks tähtis osa on lapsetoetus, millele on lapsel õigus. Lapsed ei ole lahuselulepinguid sõlminud ja kummalgi vanemal ei ole õigust lapsi rahalisest toetusest ilma jätta.⁶³ Kanadas teevad kohtud koostööd. Laste sotsiaalteenuste ministeeriumiga ehk FRO (*The Family Responsibility Office*).⁶⁴ FRO on Ontario valitsusasutus, mis on volitatud abistama laste ja abikaasade toetuse saajaid neile võlgnevate summade kogumisel. Ontario kohtutes registreeritakse iga tehtud korraldus, mis sisaldab toetuse maksmise sätteid FRO-le täitmiseks. Kuna lahusele kokkulepped on eraõiguslikud lepingud, siis ei registreerita lepingus olevaid tugisätteid erinevalt kohtuotsusest automaatselt täitmiseks. Enamus kordadel ei vaja *separation agreement* jõustamist, kuna tingimused on loodud osapoolte konsensuse alusel ja seega järgivad mõlemad osapooled tingimusi vabatahtlikult. Olukordades, kus üks osapool keeldub täitmast oma lapsele maksmise kohustust, on jõustamine siiski vajalik. Avalduse esitamisel võidakse lepingus sisalduvaid mis tahes sätteid jõustada nii, nagu oleks see kohtumäärus. Kõige sagedasem viis on FRO kaudu toetuse maksja tööhõive. Tööandja arwab toetuse otse välja töötaja sissetulekust. Selle kannab FRO otse toetuse saajale. See meetod on kõige efektiivsem, kui maksja töötab regulaarselt ja püsivalt. Kui aga puudub kohustuse täitmine läbi tööandja, on FRO-l muud jõustamise võimalused. Nendeks on:

- maksja pangakonto sulgemine;
- maksja juhiloa peatamine;
- piirangud reisimisele, st riigist lahkuda ei saa;
- kutse- või kutseorganisatsioonidele info edastamine võlgnevuse kohta, mis omakorda võib põhjustada sanktsioone asutuse siseselt;

⁶² *Young v. Young*, 1993 4.S.C.R.3.

⁶³ *Willick v. Willick* 1994 3 S.C.R. 670.

⁶⁴ Ministry of Children, Community and Social Services.

- patendiõiguse seadmine maksja vara suhtes ning selle kinnipidamine arestimis või müügiavaldusekaudu;
- tagaselja arutamine kohtu kaudu (mille tulemuseks võib olla vangistamine).

Autori arvates on selline asutus vajalik nagu FRO, rahaline toetus on lapse parimates huvides. Vanemate lahkumineku korral ei tohiks muutuda lapse elustiil ja -korraldus. Vanemad on koostanud ise kokkulepped, millest peetakse üldjuhul kinni, vältimaks ebameeldivusi. Selline korraldus kindlustab, et lapse parimad huvid oleksid kaitstud peale vanemate lahkuminekut.

2.3. Suhtlemiskorra sundtäitmise võimalused Kanadas

Kanada kohtusüsteem on rajatud põhimõttel, et kohtumääruseid peab alati rangelt täitma. Reaalselt seda aga alati ei juhtu, eriti seoses perevaidlustega, kui “lahinguvalmis” vanemate vahel võivad valitseda pikaajalised ja isiklikud erimeelsused seoses lapse eestkostõiguse ja hooldamisega.

Kui kohus on määranud vanemale, kes ei ole lapse hooldaja, külastuse teatud ajavahemikus, siis võib juhtuda, et see vanem rikub kohtumäärust mitte tuues last õigel ajal tagasi või last päeva-paar üle aja enda juures hoida. Selline käitumine mitte ainult ei süvenda edasisi vaidlusi, vaid tekitab ka hooldusõigusega vanemale õiguspärast muret tulevikukülastuste kohta.

Kui vanem ei pea kinni kohtumäärusest (nt ei too last õigel ajal tagasi, hoiab last endaga kauem kui ette määratud) või kui vanemal on kahtlus, et teine vanem ei pea korrast kinni, siis on sel vanemal õigus taotleda läbi kohtu politsei abi (see punkt on lisatud kohtumäärusesse). Selline kohtuotsus võib endas hõlmata politsei poolt läbiotsimist, samas ka volitada politseid vajadusel laps leida, kinni võtta ja tagasi tuua.

Järgnevalt seletab autor lahti politsei abi kohtumääruste täitmisel.

Kaasuses Patterson Powell'i⁶⁵ kirjeldas kohus kahte põhilist, kuid eristatavat stsenaariumit, milles vanem võib nõuda politsei jõustamise klausli lisamist suhtluskorra määrusesse. Esimene käsitles

⁶⁵ *Patterson v. Powell*, 2014 ONSC 1419.

olevikku ehk käesolevat situatsiooni. Tavaliselt hõlmab see edasilükkamatut olukorda (näiteks röövimist), kus laps tuleb ühelt osapoolelt kätte saada ja teise hoole alla anda. Eesmärgiks võib olla tagada viivitamatu kehtiva määruse tagamine või lapse kiire eemaldamine võimaliku kahju või röövimise ohu eest. Teine stsenaarium käsitles tulevikku: üldisem mure selle üle, et suvalisel kuupäeval ei pruugi üks pooltest kohtumäärust täita ja vaja läheb politsei abi, kindlustamaks lapse õigeaegset tagasi toomist. Tavaliselt ei saa sellist politsei osaluse ulatust ja sagedust eelnevalt kindlaks teha.

Hiljuti on Ontario kohtupraktikas esinenud teist tüüpi jõustamismehhanismi nõudeid. *Mackie vs Crowther*⁶⁶ kohtuasjas soovis ema politsei jõustamise klausli lisamist 9-aastase tütre hooldusõiguse ja suhtluskorra määramist kohtumäärusesse. Kohtuasja asjaoludes, mida kohus kirjeldas kui „lihtsat ja samas ennekuulmatut“, teatas isa ühepoolset emale e-kirja teel, et ta viib lapse eelseisvale hokiturniirile, kuigi see langes kokku lapse nädalavahetusele emaga. Isa laskis oma advokaadil emale selle kohta saata jõuliselt sõnastatud kirja.

Emal viis asja kiiremas korras kohtusse. Ehkki kohus otsustas, et pooled peaksid kinni pidama olemasolevast ajakavast, pidi kohtunik kaaluma parimat viisi tagamaks hooldusõiguse korra järgimist ja selgitas probleemi nii: Emal muretses isa senisele ühepoolsele tegevusele tuginedes, et isa kasutab oma neljapäevast juurdepääsu päev enne turniiri ja ta ei tagasta last. Ta soovib politsei sekkumist. Isa vaidlustas vaide väites, et ta ei ole kunagi varem ähvardanud omavoliliselt tegutseda ja teda võib usaldada kõigi kohtumääruste täitmises.

Kohus otsustas, et isa nõue oli mõtlematu ja hoolimatu. See tekitas asjatut ärevust lapses, kellel peaks olema võimalus nautida hokiturniire ilma vanemate erimeelsusteta. Siiski oli kohus kahtleval seisukohal politsei jõustamise klausli kasutamise suhtes. Kohus nõustus emaga, et nii tema kui laps vajavad täielikku kindlustunnet, kuid oli siiski arvamusel, et politsei jõustamise klausli kaasamine ei ole õige tee, kuna:

- Politsei kaasamine jõulistes (dünaamilistes) vanemate vahelistes vaidlustes ei aita kunagi. Sõdivate vanemate vahele jäänud lapse jaoks ei saaks miski olla häirivam, kui politseinike sekkumine juba niigi hullu olukorda.

⁶⁶ *Mackie v. Crowther*, 2019 ONSC 6431.

- Lastele ei ole sellest mingit kasu, kui nad on tunnistajateks vanemate seadusega pahuksisse minekule. Nad tõlgendavad politsei kohalolekut „pättidega“ tegelemiseks. Ükski laps ei taha mõelda oma vanemast kui „pärist“. Ja ükski vanem ei peaks oma last sellisesse emotsionaalselt konfliktssesse olukorda asetama.
- Kui eesmärgiks on vältida ja tõkestada sobimatut vanemlikku käitumist, peaks looma karistusmeetmed (sanktsioonid), mis hirmutavad kohtumäärust rikkuvaid vanemaid, aga mitte lapsi.

Määruse tegemise asemel laskis kohus isal kinnitada, et ta tagastab lapse õigeaegselt hokiturniiriks – vastasel juhul kaotaks ta täielikult oma ligipääsuõiguse. Kohus lisas: „Vanemad peavad selgelt mõistma, et lapse omavolilisel kinnipidamisel on tõsised ning kohesed tagajärjed.“⁶⁷

Kuigi politsei jõustamist nõutakse regulaarselt, siis Ontario kohtud määravad neid ainult viimase abinõuna. Kaasuses nimega SA v. YM⁶⁸ oli isa last varasemalt enam kui korra üle aja kinni pidanud, kuid kõige tõsisem oli see 2019. aasta aprillis. Sel korral hoidis isa teda veel kolm lisapäeva, mille jooksul ta keeldus laskmast emal lapsega rääkida. Kohus hindas isa üleüldist käitumist lahuselu käigus ning järeldas, et ta ei olnud koostööaldis ning tal oli „väga halb otsustusvõime ja raskused viha ohjamisel“⁶⁹. Sellegipoolest keeldus kohus emale ainuhooldusõigust andmast, mille üheks punktiks oleks politsei jõustamise klausel. Kohtu arvamus oli: „Lapse huvides soovib kohus anda isale võimaluse tõestada, et ta suudab vahetusi vastutustundlikult läbi viia“⁷⁰. Kohtunik tegi isale ka selgeks, et kui ta last jälle põhjendamatult üle aja hoiab, on sellel tõsised tagajärjed, sealhulgas lapsega suhtlemiskorra võimalik lühendamine või isegi peatamine.

Vanemad teavad, et kohtumäärusi tuleb täita, sellest keeldumine võib mitte koostöövalmidus võivad osapooltele tõsiseid tagajärgi põhjustada. Tagajärjed võivad hõlmata erinevaid sunnivahendeid, milleks võib olla nt rahaline karistus, trahv, juhilubade kaotamine ja harvadel juhtudel ka vangistus.

⁶⁷ Slan, P. D. (1980). The effect of separation agreement on the divorce court. *Advocates' Quarterly*, 2(3), 253-260.

⁶⁸ *S.A. v. Y.M.*, 2020 ONCJ 147.

⁶⁹ *Ibid.*, 62.

⁷⁰ *Ibid.*, 62.

Suhtluskorra tingimuste eiramine võib viia ka vanemate õiguste läbivaatamiseni, nii et mitte koostöövalmis osapool võib kaotada nii hooldusõiguse kui ka suhtlusõiguse, kui kohus on veendunud, et lapsevanema eestkoste muutmine oleks lapse parimates huvides.

Autori arvates peaksid vanemad ennetama konflikteid olukordi, mille tunnustajateks on lapsed. Politsei kaasamine perevaidlustesse peaks olema viimane võimalus, kuid vajadusel siiski rakendama politsei abi. Autor nõustub kohtutega, kus suhtluskorra rikkumiste korral vaadatakse üle seinine otsus ja vajadusel muudetakse. Tagamaks lapsele kindlustunde, peaksid vanemad teineteisega rohkem suhtlema ja kinni pidama kokkulepetest.

3. KANADA *SEPARATION AGREEMENT*'I INTEGREERIMINE EESTISSE

Seoses vanemate lahkuminekuga muutub pere senine elukorraldus totaalselt. Vanemad peavad otsustama kus ja kellega hakkab laps elama ning kuidas pannakse paika suhtluskord. Tihti esinevad vanematel peale lahkuminekut erimeelsused, kus nad ei suudagi lapsega seonduvatele küsimustele iseseisvalt lahendust leida. Kui suhtluskorra täitmisel on tekkinud probleeme, siis peaksid vanemad arvestama ja analüüsima kõiki asjaolusid ning rakendama kõiki vajalikke meetmeid, et suhtluskord saaks toimida. Järgnevalt käsitleb autor oma töös Eesti ja Kanada praktikat kohtuvälise vaidluse lahendamiseks.

Vastupidiselt Kanadale ei ole Eesti õigussüsteemis sätestatud suhtlemise korraldamisel tekkivate vaidluste lahendamiseks kohtueelset instantsi ega asutust, kus oleks võimalik lahendada suhtluskorra vaidlused kohtuväliselt. Eestis on vanematel võimalik jõuda suhtluskorras kokkuleppele kohtuväliselt perekonnaseaduse § 143 lg 2 alusel, kuid kokkulepitud suhtluskord ei ole täidetav sarnaselt jõustunud kohtulahendiga nagu Kanadas. Kanadas on välja töötatud süsteem, kuhu on kaasatud elukutselised lepitajad. OAFM ehk *Ontario Association Family Mediation* on lepitajaid akrediteerinud aastast 1998.⁷¹ Õige väljaõppe saanud lepitaja tööks on vahendada ja abistada osapooli nende omavahelistes vaidlustes.⁷² Tuleb rõhutada, et lepitaja ei tee lõplike otsuseid, vaid aitab vanematel mõista ning keskenduda lahenduste leidmisele. See tähendab, et lepitajal puudub otsustusõigus teha otsuseid vanemate eest, vastupidiselt kohtunikel. Akrediteeritud lepitajad saavad teha otsuse, kas ja kuidas vanemad vajavad teenust või kas üldse vajavad.⁷³ Vähendamaks kohtute tööd, on loodud süsteem, kus vanematel puudub võimalus pöörduda kohtusse enne, kui ei ole proovitud jõuda iseseisvalt kokkuleppele, kasutades selleks kas lepitajaid, juriste või muid kolmandaid isikuid. Selline kord on

⁷¹ Akrediteerimine on oluline kvalifikatsioon, mis eristab sobiva väljaõppe saanud, kvalifitseeritud ja kindlustatud vahendajad nendest kel puudub selline väljakoolitus.

⁷² Beck, Connie J. A; Walsh, Michele E; Mechanic, Mindy B; Taylor, Caitilin S; Cutler, Brian (2010) Mediator Assessment, Documentation, and Disposition of Child Custody Cases Involving Intimate Partner Abuse: A Naturalistic Evaluation of One County's Practices. *Law and human behavior*, 34 (3), 227-240.

⁷³ Children's Law Act, SS 2020, c 2. Kättesaadav: <https://www.canlii.org/en/sk/laws/stat/ss-2020-c-2/latest/ss-2020-c-2.html>, 5. mai 2021.

pannud vanemaid eelistama kohtuväliseid kokkuleppeid, mis omakorda säästab vanemate ja kohtute aega ning raha.

Eestis puudub vanema ja lapse suhtluskorra vaidlustes kohustuslik kohtueelne menetlus. Kohus saab TsMS § 4 lg 4 alusel vanematele vaid teha ettepaneku lepitaja poole pöördumiseks või osalemiseks lepitusseaduses sätestatud lepitusmenetluses. Lepitusmenetlus on üks viis lahendada vaidlust kohtuväliselt ning see põhineb vaba tahte alusel. Lepitusseaduse § 1 lg 2⁷⁴ kohaselt on lepitusmenetlus poolte vabatahtlikkusele põhinev tegevus, mille käigus erapooletu isik ehk lepitaja toetab lepitusosaliste suhtlust eesmärgiga aidata neil leida vaidlusküsimusele lahendus. Lepitaja omakorda võib lepituse asjaolude ja lepitusmenetluse kulgemise põhjal esitada pooltele omapoolse lahenduseettepaneku. Lapse vajadustest lähtuvalt aitab lepitus vanematel analüüsida ja teha paremaid valikuid ning jõuda kokkuleppele.⁷⁵ Kati Valma on leidnud oma magistritöös, et kohtulike vaidluste puhul peetakse perenõustajat pigem professionaaliks kes lahendab pigem vanemate omavahelisi erimeelsusi.⁷⁶ Eestis on lepitusteenus tasuline erateenus ja paljudele raskesti kättesaadav majanduslikel põhjustel ning seadusandlusest ei tulene riigile perelepitusteenuse tagamise kohustust.⁷⁷

Hetkel on Eestis ainukeseks organiks kohus, kes saab määrata kindlaks täiendava suhtluskorra ning kelle pädevuses on hinnata, kas see vastab lapse parimatele huvidele. Erinevalt Eesti õigussüsteemist, on Kanadas välja töötatud väga põhjalik *separation agreement*, mis on lihtsustanud vanematel suhtluskorda määrata. *Separation agreement* on sisult õiguste ja kohustuse kokkulepe, kus on tingimused selgelt välja toodud ja millele saab viidata juhul, kui tulevikus tekib lahkarvamusi.

Leping annab võimaluse kõigis suurtes ja väikestes küsimustes, õigustes ning kohustustes kokkuleppele jõuda sõbralikul ja õiglasel viisil. See kindlustab, et kõigi osapoolte käitumine on alati lapse parimates huvides. *Separation agreement* hõlmab endas lapse- ja abikaasa toetust mis tekitab vanemate vahel vähem stressi kokkuleppele jõudmiseks ning andes osapooltele aega oma erimeelsuste

⁷⁴ Lepitusseadus, RT I 2009, 59, 385 ... vastu võetud 18.11.2009.

⁷⁵ Hääl, H., Surva, L., Valma, K. (2014). Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 1, 87.

⁷⁶ Valma, K. (2012). *Lapse parima huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguse vaidlustes*. Magistritöö, Tallinn, 83.

⁷⁷ Hääl, H., Surva, L., Valma, K., *supra nota* 66, 91.

lahendamiseks. Erinevalt teistest riikidest nagu Rootsi, Soome või Ameerika Ühendriigid, ei vaja vanemad Kanadas kellegi heakskiitu, et kokkulepe jõustuks. Vanematevaheline kehtiv kokkulepe, mis on koostatud kirjalikult ning mõlema vanema ja tunnistajate poolt alla kirjutatud, on täidetav ning asendatav igal ajal uue samadele nõuetele vastava kokkuleppega. *Separation agreement* on õigustühine, kui ühte vanemat on sunnitud või temaga on otsuse tegemiseks manipuleeritud või kui teise vanema eest on varjatud sihilikult vajalikku informatsiooni. Kui vanemad siiski ei jõua kokkuleppele või tunnevad, et nende õigusi on rikutud, siis on neil õigus pöörduda perelepitaja poole. Eelnevalt on autor oma töös välja toonud, et hetkel puudub Eestis vastav instants, kes oleks pädev hindama suhtluskorda ja lapse parimaid huve. Riigikohtus on leitud, et ainult kohtud on pädevad hindama, kas suhtluskord vastab lapse parimatele huvidele või mitte.⁷⁸

Töö autori arvates aitaks kohtute töökoormuse vähendamiseks ning pikkade kohtuprotsesside ennetamiseks kaaluda kohtueelse perelepitamise instantsi loomist. Sellise instantsi olemasolul suunataks pered enne kohtusse pöördumist kohtuvälisesse perelepitusse, kus hinnataks kas ja kuidas oleks võimalik konkreetse vaidluse puhul leida kompromiss väljaspool kohtusüsteemi.

Töö autor on arvamisel, et kohtute töökoormuse vähendamiseks ning suhtluskorra määramisel aset leidvate pikkade kohtuprotsesside ennetamiseks, võiks kaaluda Eestis lahuselulepingu rakendamist ning luua kohtuväliseks kokkulepeteks vastavad instansid. Et mitte koormata rohkem kohtutäitureid, advokaate, kohalikke omavalitsusi, võiks Eestis hakata välja koolitama elukutselisi lepitajaid/vahendajaid nagu Kanadas. Kuna vahendajad peavad olema kursis kehtivate seaduste ja normidega, siis võiksid ülikoolid oma õppekavadesse lisada ka lepitajate eriala. See annaks omakorda tudengitele võimaluse lisaerialana õppida kohtuvälise kokkulepete lepitajaks/vahendajaks.

Autor leiab, et Kanadas kasutusel olev kokkuleppe vorm võimaldaks Eestis määrata vanematel suhtluskorda tõhusamalt, kuna sellise kokkuleppega proovitakse vältida kohtumenetluses rakendatavaid formaalsusi ning vältida kohtumenetlusega kaasnevaid kulusid. Lahuseluleping võib olla vanemate jaoks efektiivne, kuna kokkuleppeid loovad vanemad ise, mitte perelepitaja ega kohtunik. Vanematel on võimalus välja töötada just neile endile parim suhtluskorralduse vorm.

⁷⁸ RKÜKm 3-2-1-4-13, 75.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö kirjutamisel oli autori peamiseks eesmärgiks anda vastus uurimusküsimusele, kas Kanadas kasutusel olev lahuseluleping ehk *separation agreement* sobiks Eesti perekonnaõigusesse. Selleks jagati bakalaureusetöö kolmeks peatükiks. Esimeses osas selgitati lahti suhtlusõigus ja selle olemus Eesti perekonnaõiguses. Teises peatükis analüüsiti hooldus- ja suhtlusõigust Kanada perekonnaseaduses. Samuti selgitati lahti millised on vanemate eestkoste võimalused, kuidas lahendatakse vanemate omavahelisi konflikte ja mis on *separation agreement*. Kolmandas osas analüüsiti Kanada *separation agreement*'i integreerimise võimalikkust Eestisse.

Peale vanemate otsust lahku minna, peavad vanemad kokku leppima lahuselava vanema ja lapse edaspidise suhtlemise. Proovides jõuda kokkuleppele on tähtis, et vanemad väldiksid tülisid, oleksid avatud pidama dialoogi ja vajadusel kaasama kolmandad isikud kokkuleppe saavutamiseks. Kuna kohtuvaidlused võivad kesta aastaid, siis on tähtis et menetluse ajal oleks tagatud lapse parimad huvid, sealhulgas füüsiline ja sotsiaalne heaolu. Vanemate huvides on suhtluskorrast kinnipidamine, kuna sellega välditakse täitemenetlust. Kui suhtluskorrast kinni ei peeta, siis sellega rikutakse vanema ja lapse õigusi. Lapse parimate huvide hulka kuulub suhtlus oma vanematega. Sellest tulenevalt on lapsel ja vanemal õigus suhelda ja kohtuda isiklikult, samuti hoida kontakti telefoni või muu suhtluskanali vahendusel.

Erinevatest läbiviidud uuringutest on selgunud, et lapsed on vanemate lahkuminekute suhtes tundlikud igas vanuses. Lapsed reageerivad vastavalt oma arengutasemele, seda enam on nad tundlikud kõigi vanematevaheliste konfliktide osas. Sellest tulenevalt on tähtis, et vanemad jõuaksid kiirelt ja rahumeelselt kokkuleppele lastega seonduvates küsimustes.

Kanadas on välja töötatud vanematele väga põhjalik *separation agreement*, mis on lihtsustanud vanematel peale lahkuminekut suhtluskorda määrata. *Separation agreement* on sisult õiguste ja kohustuste kokkulepe, kus on osapoolte tingimused selgelt välja toodud ning millele saab viidata juhul, kui tulevikus tekib lahkavamus või vajadust kokkulepet muuta. *Separation agreement* annab vanematele võimaluse kõigis küsimustes kokku leppida nagu näiteks laste koolivaheajad, puhkused, nädalavahetused, samuti ka lastetoetused. Vanemate vahel sõlmitud *separation agreement* on võrdne

kohtuotsusega, see tähendab et vanematel ei ole vaja ühegi instantsi poolt heakskiitu. Kui vanemad siiski ei suuda leida kokkulepet, on neil õigus pöörduda lepitajate poole. Riiklike lepitajate ülesandeks on aidata vanematel mõista ning keskenduda lahenduste leidmisele ja vajadusel lepitusmenetluse kulgemise põhjal esitada pooltele omapoolse lahendusettepaneku. Kui vanemad ei ole abi saanud ka lepitajatest, siis on neil õigus pöörduda kohtusse.

Vastupidiselt Kanadale on Eestis lepitusteenus erateenus ja paljudele vanematele raskesti kättesaadav. Hetkel on Eestis ainukeseks organiks kohus, kes saab kindlaks määrata vanema ja lapse omavahelise suhtluskorra. Riigikohtus on leitud, et ainult kohtud on pädevad hindama vanema ja lapse vahelist suhtluskorda ning kas see vastab lapse parimatele huvidele.

Töö autori arvates aitaks kohtute töökoormuse vähendamiseks ning pikkade kohtuprotsesside ennetamiseks kaaluda riiklikult rahastatud kohtueelse perelepitamise instantsi loomist ning luua võimalus ülikoolides õppida lisaerialana lepitajaks. Sellise instantsi olemasolul suunataks pered enne kohtusse pöördumist kohtuvälisesse perelepitusse, kus hinnatakse kas ja kuidas oleks võimalik konkreetse vaidluse puhul leida kompromiss väljaspool kohtusüsteemi.

Autor leiab, et Kanadas kasutusel olev kokkuleppe vorm võimaldaks Eestis määrata vanematel suhtluskorda tõhusamalt, kuna sellise kokkuleppega proovitakse vältida kohtumenetluses rakendatavaid formaalsusi ning vältida kohtumenetlusega kaasnevaid kulusid. Lahuseluleping võib olla vanemate jaoks efektiivne, kuna kokkuleppeid loovad vanemad ise, mitte perelepitaja ega kohtunik. Vanematel on võimalus välja töötada just neile endile parim suhtluskorralduse vorm.

Kokkuvõtteks soovitab autor:

1. Koolitada välja lepitajaid ja vahendajaid ning teha nad Eesti peredele kättesaadavaks;
2. Kanada *separation agreement*'i mudeli põhjal koostada Eesti perekonnaseadusesse sobilik lahuseluleping.

SUMMARY

The main purpose of this thesis was to answer the question - would a Canadian separation agreement be suitable in Estonian family law. For this purpose, the thesis is in three sections. In the first section, the author explains access rights and their place in Estonian family law. In the second paragraph, the author has analyzed custody and access rights in Canadian Family law. In addition, the author explains parental and custodial choices and possibilities, how conflicts between parents are resolved and the overall nature of a separation agreement. The third paragraph analyses the possibility of integrating a Canadian style separation agreement into Estonian family law.

When parents decide to separate, they need to agree on continuing ongoing communication between the child and the parent who lives separately from the child. While coming to that agreement they should avoid arguments; they should be open to compromises, and, use third parties if necessary. Since litigation is a long process that may take up to years to resolve, all parties need to prioritize the child's physical and emotional wellbeing. If access rights to both parents and the child are not honoured, it may be considered as a violation to their human rights.

It is in the child's best interests to have access to both parents. That means, the child has the right to have direct communication and physical access to both parents, including communication via phone and other social channels.

Many different studies have proven that separations and divorces are emotionally difficult for children of all ages. Children react differently to every situation, depending on their age and developmental stage, and that's why, the ongoing wellbeing of children involved, it is very important to find a peaceful agreement between the parents.

Canada has developed a very thorough separation agreement, which has made it easier for parents to define and enforce their rights. A separation agreement clearly states the rights and obligations of the parents. It gives the parents a clear overview on the following issues: children's holidays, weekend visitation, and, financial support. The Separation agreement between parents is equal to a court ruling.

If parents can't agree on compromises, they have the right to turn to a mediator to help them with their disagreements. A mediator is a third party who assists parents when it comes to understanding and finding appropriate solutions to their disagreements. If a mediator can't help the parents find a solution, they have the right to go to court.

In Estonia, mediation services are a private service and, for many parents, hard to obtain. At the moment, the only body to regulate rights to access are the courts. It's in the courts hands to judge whether the communication between parents and children are sufficient and appropriate, and in the child's best interests.

The author finds that it would reduce the courts' workload and extensive adjudicative processes if universities would offer a publicly funded opportunity to take extra courses in mediation. The families could then turn to mediators, who can assess how, and if, it is possible for the parents to compromise and find appropriate solutions outside the courtroom.

The author thinks that the Canadian separation agreement could be beneficial to Estonian law system, as it could possibly help the parents find amicable solutions without the expenses and formalities that come with the litigation in court. The separation agreement could be an effective solution as the parents would find their own compromises without the help of a judge or a mediator. Parents would have the chance of finding the best form of communication and access.

In conclusion, it is recommended that:

1. Additional mediators are educated and made available to Estonian families, and
2. A 'Separation Agreement' styled on the Canadian model be developed for use in Estonian law.

KASUTATUD ALLIKAD

Teadusraamatud

Emery RE.(1999). *Marriage, Divorce, and Children's Adjustment* 2. tr. Thousand Oaks: Sage Publications.

Hovius, Berend. (1992). *Family Law: Cases, Notes and Materials*. 3. trükk. Carswell, Toronto, 185.

Lüderitz, A. (2005). *Perekonnaõigus*. Tallinn: Juura.

Narits, R. (2004) *Õiguse entsüklopeedia*. Tallinn: Juura.

Teadusartiklid

Alekand, A. (2003). Formaliseerituse printsiibi sisu ja ulatus täitemenetluses. – *Juridica*, 5, 330-337.

Aru, A., Paron, K. (2015) Lapse parimad huvid. *Juridica*, 6, 375

Bala, N. (1996). Spousal Abuse and Children of Divorce: A Differentiated Approach. – *Canadian Journal of Family Law*, 13, 215.

Beck, Connie J. A; Walsh, Michele E; Mechanic, Mindy B; Taylor, Caitilin S; Cutler, Brian (2010) Mediator Assessment, Documentation, and Disposition of Child Custody Cases Involving Intimate Partner Abuse: A Naturalistic Evaluation of One County's Practices. *Law and human behavior*, 34 (3), 227-240

Cummings, E. M., George, M. R., McCoy, K. P., & Davies, P. T. (2012). Interparental conflict in kindergarten and adolescent adjustment: prospective investigation of emotional security as an explanatory mechanism. *Child development*, 83(5), 1703-1715.

Davies PT, Cummings EM. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116(3), 387-411.

Hetherington EM, Stanley-Hagan M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *J Child Psychol Psychiatry*, 40, 129-140.

Hääl, H., Surva, L., Valma. K. (2014). Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 1, 87.

Laidvee, K. (2013). Lepitusmenetlusest. Kuidas toimub lepitamine? *Juridica*, 7, 513.

Lee CM, Beauregard CPM, Hunsley J. (1998). Lawyers' opinions regarding child custody, mediation, and assessment services. *Prof Psychol Res Pract*, 29, 115-120.

- Lee CM, Picard MC, Blain M. (1994). A methodological and substantive review of intervention outcome studies for families undergoing divorce. *J Fam Psychol*, 8, 3-15.
- Liiv, E. (2006). Lapse ärakuulamine tsiviilkohtumenetluses. *Juridica* 4, 261.
- Munro, K. (1992). The Inapplicability of Rights Analysis in Post-Divorce Child Custody Decision-Making. – *Alberta Law Review*, 30(3), 852.
- R. A. Warshak. (2011). Parenting by the clock: The best-interest-of-the-child standard, judicial discretion, and the american law institute's „approximation rule“. – *Baltimore Law Review*, 41, 83.
- Slan, P. D. (1980). The effect of separation agreement on the divorce court. *Advocates' Quarterly*, 2(3), 263.
- Tarros, K. (2008). Kompromiss Eesti kohtupraktikas: olemus ja probleemistik. *Juridica*, 10, 674-685.
- Valma, K., Surva, L., Hääl, H. (2014). Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 1, 86-103.

Eesti õigusaktid

- Lepitusseadus, RT I 2009, 59, 385 ... vastu võetud 18.11.2009.
- Perekonnaseadus, RT I, 2009, 60, 395 ... redaktsiooni kehtivuse lõpp 08.07.2014.
- Perekonnaseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/bc826e7f-ee4b-46ed-88b3-6228f542d8b0?activity=1#UoTyOw6b>, 25. aprill 2021.
- Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29.10.2014.a. määrus nr 3-2-1-95-14.
- Tsiviilkohtumenetluse seadustik, RT I, 2005, 26.197.
- Täitemenetluse seadustik, RT I, 01.01.2010, 68.
- Täitemenetluse seadustik, RT I, 12.03.2015, 87.

EL-i ja rahvusvahelised õigusaktid

- Children's Law Act, SS 2020, c 2. <https://www.canlii.org/en/sk/laws/stat/ss-2020-c-2/latest/ss-2020-c-2.html>, 5. mai 2021.
- Children's Law Reform Act, R.S.N. 1990. <https://www.ontario.ca/laws/statute/90c12>, 25. aprill 2021.
- Commission on European Family Law (2021). Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities. <https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PR-English.pdf>, 22. aprill 2021.

Divorce Act, R.S.C. 1985, c.3, (2nd Supp.), as amended. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/>, 25. aprill 2021.

Family Law Act. <https://www.ontario.ca/laws/statute/90f03#BK63>, 24. aprill 2021.

Eesti kohtulahendid

HMKm 2-10-57815

RKTKo 3-2-1-13-07

RKTKm 3-2-1-64-10

RKTKm 3-2-1-32-11

RKTKm 3-2-1-83-11

RKTKm 3-2-1-95-14

RKTKm 3-2-1-113-14

RKÜKm 3-2-1-4-13

Kanada kohtulahendid

Mackie v. Crowther, 2019 ONSC 6431

Patterson v. Powell, 2014 ONSC 1419

S.A. v. Y.M., 2020 ONCJ 147

Willick v. Willick, 1994 3 S.C.R. 670

Young v. Young, 1993 34 (SCC) [1993] 4 S.C.R.3

Muud allikad

Department of Justice Canada (2014). *A study of post-separation/divorce parental relocation*. <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/divorce/spsdpr-edpads/spsdpr-edpads.pdf>, 24. aprill 2021.

Department of Justice Canada (2018). *Final federal-provincial-territorial report on custody and access and child support*. <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/famil/flc2002/p5.html>, 24. aprill 2021.

Eesti Kohtueksperitiisi Instituut (2018). *Justiitsminister: lapse suhtlusõiguse täitmises esinevad probleemid tuleb kõrvaldada, seades esiplaanile lapse huvid*. <https://www.ekei.ee/et/uudised/justiitsminister-lapse-suhtlusoiguse-taitmises-esinevad-probleemid-tuleb-korvaldada-seades>, 24. aprill 2021.

- Eesti lepitajate ühing (2021). <http://lepitus.ee/uhingu-info/>, 24. aprill 2021.
- Legal Line (2021). *Separation agreements for common-law relationships*.
<https://www.legalline.ca/legal-answers/separation-agreements-for-common-law-relationships/>, 24. aprill 2021.
- Listra, L. (2019). *Lapse suhtlusõiguse tagamine mõlema vanemaga Brüssel II määruse menetluse ajal vanemliku vastutuse kontekstist tulenevalt*. Magistritöö, Tallinn.
- Malla, H. (2015). *Vanema ja lapse vahelise suhtluskorra määramine ning täitmise probleemistik*.
Magistritöö, Tartu Ülikooli Õigusteaduskond.
- Ministry of Children, Community and Social Services (2021).
<https://www.mcsc.gov.on.ca/en/mcsc/>, 25. aprill 2021.
- Ministry of the Attorney General (2021). *What you should know about family law in Ontario*.
http://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/family/familyla.html#_Toc436729010,
24. aprill 2021.
- Notarite Koda (2010). *Mis on lepitamine ja millal seda kasutada*.
<https://www.rmp.ee/uudised/juhile/mis-on-lepitamine-ja-millal-seda-kasutada-2010-07-02>,
24. aprill 2021.
- Valma, K. (2012). *Lapse parima huvi väljaselgitamine tsiviilkohtumenetluses vanematevahelistes hooldusõiguse vaidlustes*. Magistritöö, Tallinn, 83.

